

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ
ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (90-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.)**

6. Stuart, D. Inglis, John, E. Tomaszewski, Raymond, P. Dannenhoffer. (2017). Imaging and 3D Reconstruction of Anatomical Specimens as an Alternative to Traditional Learning Models. *The FASEB Journal*. Vol. 31. No. 1. https://www.fasebj.org/doi/abs/10.1096/fasebj.31.1_supplement.736.9. [in English].

7. The role of technology in Anatomy teaching: Striking the right balance / A. Zargaran, M.A. Turki, J. Bhaskar et al. *Advances in Medical Education and Practice*. 2020. No. 11. pp. 259–266. [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.08.2023

УДК 37.014.3/.5:39(477)“1991/2010”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.289433>

**Ганна Вишневська, методист вищої категорії навчально-методичного відділу
Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
ДЗВО “Університет менеджменту освіти”**

**ЕТНОКУЛЬТУРНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ
ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (90-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.)**

У статті висвітлено результати наукового пошуку з актуальної міждисциплінарної проблеми, яка розкриває етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти в Україні (90-ті рр. XX – 10-ті рр. XXI ст.), зумовлені зміною освітніх парадигм у контексті переходу від знаннєво-нормативної моделі освіти радянської доби – до особистісно-орієнтованої незалежної України. Дослідження має міждисциплінарний характер, а проблематика, піднята у статті, суголосна з нинішніми завданнями реформування шкільництва і розбудови НУШ, реалізації ціннісно-світоглядної моделі шкільної освіти. Матеріал статті підготовлено за результатами історико-педагогічних студій із використанням широкої джерельної бази.

Ключові слова: зміст шкільної освіти; етнокультурні тенденції; вдосконалення (оновлення) змісту; виховний ідеал; базовий навчальний план; варіативний компонент базового навчального плану; регіональний компонент змісту освіти; народні традиції; народна духовна культура.

Лім. 14.

**Hanna Vyshnevskya, Methodist of higher category of the Educational
and Methodological Department of Educational and Scientific Institute
of Educational Management University “University of Education Management”**

**ETHNO-CULTURAL TRENDS IN IMPROVING THE CONTENT
OF SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE (1990–2010)**

The article highlights the results of the study of the interdisciplinary scientific problem “Ethnocultural trends in improving the content of school education in Ukraine (1990–2010)”. The relevance of scientific research is determined by modern social requests for quality knowledge about productive practices and theoretical assets regarding the development of Ukrainian schooling on an ethno-cultural basis, the need for creative application of pedagogical practices that took place in the historical and pedagogical context of school education, within the defined chronological limits. The study of the stated issues was carried out on a wide source base, namely: analyzed documents about education in independent Ukraine, stored in the Center for the Study of Education of Ukraine scientific sources that reveal various methodological approaches to the modernization of the content of school education in the first 20 years development of the model of school education in independent Ukraine, regulatory documents (curriculum and programs) according to the chronological limits of the study – for a perfect characterization of ethno-cultural trends in the content of school education. Priority trends include the following: approval of the ethnocultural concept of the content of school education in Ukrainian documents on education; search for ways to implement the educational ideal on the ethno-cultural basis; regulatory and organizational regulation of the introduction of the ethno-cultural component into the educational process; the regional nature of the ethnocultural component of the content of school education. Ethnocultural trends in the development of the content of school education in the course of the paradigmatic changes that took place at the turn of the epochs, established in the process of research and presented above in the text, are characterized in detail. The valuable potential of the ethnocultural component of the content of school education is revealed. The peculiarities of the actualization of the ethnocultural component in the content of school education in the conditions of the formation of market relations in Ukraine and the development of the education system on new principles, namely democracy, statehood, freedom of choice, and de-ideologization, are characterized. Examples of various models of the implementation of the ethnocultural component in the work of secondary schools in the regions of Ukraine are presented, which confirm the conclusions about the viable educational, educational, developmental potential of the ethnocultural content and the need to find ways for its effective introduction into curricula, plans and textbooks. The article highlights the peculiarities of normative and legal regulation of the content of school education on cultural and historical grounds, which contributed to the development of ethno-cultural trends, their transformation and progress. Based on the results of the analysis of theoretical sources and progressive pedagogical experience of secondary schools in different regions of Ukraine, the contribution of Ukrainian scientists and practicing teachers to solving the current scientific and practical problem of improving (developing) the content of school education is summarized.

Keywords: content of school education; ethnocultural trends; improvement (updating) of content; educational ideal; basic curriculum; variable component of basic curriculum; regional component of educational content; folk traditions; folk spiritual culture.

Постановка проблеми. Етнокультурні тенденції в царині змісту шкільної освіти розглядаємо на тлі парадигмальних зрушень, зумовлених розбудовою системи шкільництва у незалежній Україні. Шкільна освіта цих років розвивалась згідно з новими візіями, а саме: соціально-культурною, економічною, міжнародною, державотворчою. У ці роки актуальності набула проблема повернення в освіті молодішої генерації до етнокультурних джерел, які є носіями правічних людських цінностей та історичної пам'яті народу. Тому постала необхідність вдосконалення змісту шкільної освіти щодо розширення поля розуміння суцільних нині питань: хто ми і “чіїх батьків” діти? який внесок зроблено українцями у світову культуру та науку? Окреслена в статті наукова проблема зорієнтована на висвітлення етнокультурних тенденцій розбудови змісту шкільної освіти учнів в перші десятиліття незалежної України в руслі нових освітніх парадигм: особистісно-орієнтованої та навчання впродовж життя.

В окреслених у статті хронологічних межах, наукова та освітянська спільноти в Україні розв'язували стратегічні завдання щодо розбудови нової моделі системи освіти, зокрема шкільної, згідно з суб'єктністю держави в соціальній, економічній, міжнародній і політико-правовій сферах життєдіяльності. Як на теоретичному, так і на практичному рівнях пріоритетним було розроблення нових цілей та мети шкільної освіти, осмислення виховного ідеалу в нових умовах. Створення умов для розвитку духовно багатого особистості неможливе без оволодіння нею культурою свого етносу та нації. Світовим досвідом і наукою доведено: сприйняття людиною моральних цінностей значно полегшується, якщо з дитячого віку вона занурюється в народні культурні традиції, звичаї, рідну мову та літературу, історію, народну творчість. Новий концепт змісту шкільної освіти ґрунтувався на засвоєнні народної культурної спадщини, полікультурного надбання та досягнень сучасної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проголошення та утвердження Україною незалежності (1991) зумовили нові запити суспільства на освіту майбутніх громадян незалежної України, що насамперед знайшло відображення у тогочасних наукових дослідженнях. Дослідження, окресленої в статті проблематики, характеризуються новою тематикою, зумовленою пріоритетами розвитку загальної середньої освіти учнів в умовах становлення ринкових відносин, регіональних особливостей змісту освіти. Розроблення нових освітніх парадигм [7] розкрило простір для розбудови змісту освіти відповідно за-

питів суспільства та науково обґрунтованих засадах. Українські вчені С. Гончаренко, Ю. Мальований, О. Савченко внесли продуктивний внесок у розроблення нових підходів до відбору етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти, методологічних засад до формування змісту загальної освіти [3, 44–56; 14, 4].

Варто зауважити, що зазначена в статті проблематика в наш час трансформувалася – від етнокультурних інтенцій до міжкультурної взаємодії. У науковому середовищі набули розвитку дослідження з різних аспектів підготовки фахівців до роботи в міжкультурному середовищі. У контексті проблематики статті інтерес становлять праці: Т. Бондар, Т. Молнар. Т. Бондар у статті “Важливість підготовки майбутніх учителів української мови та літератури в міжкультурному середовищі” [1] висвітлює окремі аспекти окресленої проблеми. У статті “Теоретико-методичні основи концепції підготовки майбутніх педагогів до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття” Т. Молнар здійснено аналіз поліпарадигмального, системного, культурологічного, особистісно-діяльнісного і компетентнісного підходів, які лежать в основі концепції підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи з учнями в міжкультурному просторі Закарпаття [8].

Попри численні наукові праці та практичні роботи з піднятої у статті проблематики, етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти в 90-х рр. XX ст. – 10-х рр. XXI ст. не були предметом наукового пошуку. Суголосність етнокультурних тенденцій зі суцільними нині проблемами у руслі реформування системи освіти та розбудови Нової української школи, суспільна затребуваність якісної ціннісно-світоглядної освіти молодішої генерації актуалізує порушену тему в дослідницькому полі.

Мета статті: за результатами дослідження встановити і висвітлити етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти учнів в окреслених хронологічних межах в умовах парадигмальних змін.

Виклад основного матеріалу. Вивчення нормативно-правових документів, щодо розвитку шкільної освіти учнів цих років дало змогу встановити тенденцію впровадження етнокультурного змісту шкільної освіти учнів відповідно до нових суспільних потреб згідно із новими освітніми парадигмами. Відповідно до нової візії зміст шкільної освіти ґрунтувався на пріоритетних цивілізаційних принципах, осердям яких є такі: демократизму, історизму, державності та соціокультурний принципи. В розбудові нової моделі шкільної освіти в Україні відбувся по-

ступовий відхід від колективістської парадигми (яка ґрунтувалася на радянських ідеологемах) до особистісно орієнтованої парадигми та освіти людини впродовж життя.

Відповідно до проблематики статті поняття “тенденція” розглядаємо як напрям розвитку процесу оновлення змісту етнокультурної компоненти в навчальних планах і програмах закладів загальної середньої освіти різних типів і структур, що характеризується логічним і науковим поясненням.

Студіювання нормативно-правових джерел уможливило з’ясування тенденції утвердження в документах України про освіту етнокультурного концепту змісту шкільної освіти. Прийняття на законодавчому рівні нової нормативної бази, яка регламентувала б нові підходи до шкільної освіти, зокрема щодо вдосконалення етнокультурного змісту, відбулося згідно з новими державними документами про освіту в перше десятиліття, окреслених у статті хронологічних меж. Етнокультурний концепт змісту шкільної освіти учнів висвітлено в Законі України “Про освіту” (зі змінами та доповненнями, поданими Кабінетом Міністрів України, в новій редакції. У цьому Законі актуалізовано ідею щодо створення умов для формування високих моральних якостей і талантів людини та культурного потенціалу народу [5, 11]. Окреслена в статті проблематика достатньо розлого висвітлена в програмному документі розвитку освіти в Україні, який став відправним у реформуванні змісту та організації шкільництва незалежної держави – “Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст.” [9]. У наведеному вище за змістом документі уточнено завдання щодо освіти молодшої генерації, а саме: школа має плекати в кожній особистості гордість за культурно-історичне минуле свого краю, держави і тим самим формувати власну причетність до всіх соціальних і культурних процесів, що відбуваються в соціокультурних середовищах, суспільстві. В окресленому в статті хронологічному проміжку історії загальноосвітньої школи напрацювали продуктивний досвід, що характеризується різноманітністю і варіативністю та може бути використана для творчого впровадження в сучасній освітній простір України. Ідеї Національної доктрини відповідали тогочасним парадигмальним змінам щодо розвитку освітньої галузі в умовах становлення ринкових відносин в економічній сфері. У нових умовах школа мала розв’язати завдання, щодо засвоєння учнями особливостей життєдіяльності в соціокультурних середовищах сіл, селищ, міст, регіонів. З-поміж інших важливих завдань, на часі було завдання долучення учнівської молоді до засвоєння культурно-історичної спадщини, що забезпечувало формування усвідомленого ставлення до свого місця у суспільному житті, готовності до самореалізації та саморозвитку й відповідальності за власну суспільну діяльність.

Соціально-економічні та культурні виклики в Україні на зламі XX–XXI ст. зумовили трансформацію мети шкільної освіти учнів, що полягала в переході від моделі засвоєння знань, умінь та навичок до особистісно-діяльничної моделі навчання й освіти в широкому сенсі. Ключова ідея полягала у створенні умов для реалізації моделі активної соціальної та економічної поведінки, зрілої загальної культури і культури етнічних середовищ.

У контексті висвітлення проблеми статті, *уточнено тенденцію пошуку шляхів реалізації виховного ідеалу на етнокультурному ґрунті*. Упродовж цих років актуалізовано нові підходи обґрунтування виховного ідеалу в шкільній освіті України. У науковому дискурсі відбувалися різнобічні процеси щодо пошуків істинних цінностей морально-духовного розвитку учнів і підготовки їх до майбутнього самостійного життя. Виховний ідеал – це сукупність соціальних, культурних і морально-духовних цінностей народу (нації), які склалися історично та виражають найголовніші суспільні прагнення щодо виховання молодого покоління задля розбудови майбутнього життя [12, 28].

Суголосним з концепцією статті є узагальнене визначення виховного ідеалу, сформульоване Г. Ващенком: “Ідеал людини – це те краще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення” [2, 112]. Варто зазначити таке: виховний ідеал формується у лоні народної культури, яка згромаджує в собі кращі надбання кожного етносу – людські чесноти, соціальний і морально-духовний досвід людей, передаючи їх від покоління до покоління мовою і народними традиціями. Наповнення виховного ідеалу етнокультурним змістом визначило стратегію розвитку шкільної освіти в окресленому відрізку історії. Насамперед варто зауважити, що виховний ідеал має містити справжні, а не надумані людські чесноти, з-поміж інших: справедливість, співпереживання і добротворення, готовність захищати родину, державу, любов і вірність у сімейних стосунках. Розбудова шкільної освіти а етнокультурному ґрунті мала забезпечити умови для набуття соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародного спілкування, формування в дітей і юнацтва усвідомленого сприйняття громадянської позиції, особистісних рис громадян України.

Тенденція нормативного та організаційного регулювання впровадження етнокультурної компоненти в освітній процес. Зміст, який містять документи з фонду 166, оп. 18, спр. 7 (на 66 сторінках) Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), насамперед Протоколи засідання Колегії Міністерства освіти України та документи до них (24.06.92), розкриває пріоритетні напрями регламентування

розбудови шкільної освіти в умовах упровадження нових парадигмальних підходів. Так, особливості функціонування закладів шкільної освіти з метою задоволення освітніх потреб особи, суспільства, держави висвітлено в Положенні про заклад освіти [11, арк. 13–22]. У наведеному документі йдеться про реалізацію прав загальноосвітніх закладів щодо варіативної складової навчального плану. До відбору змісту варіативної складової навчання учнів долучалися їхні батьки та представники соціально культурних середовищ. Такий підхід зумовив долучення широких верств зацікавлених осіб до відбору насамперед етнокультурної компоненти змісту освіти, що сприяло вдосконаленню змісту шкільної освіти.

Варто зауважити, що в перше десятиліття, окресленого в статті проміжку історії, зміст шкільної освіти зазнав трансформації, а саме: нові навчальні плани і програми розроблялися з урахуванням актуальних вимог щодо розбудови моделі школи незалежної держави. Згідно з вимогами нової нормативно-правової бази в галузі освіти започатковано перехід від нормативно-колективістської парадигми до особистісно-орієнтованої, що відкривало освітній простір для розвитку та саморозвитку учнів. Тому на часі було оновлення змісту освіти учнів у руслі повернення до національних і загальнолюдських цінностей (на тлі відходу від тих, що регламентувалися класовими та партійними ідеологемами в попередні роки); повернення до народних традицій, що ґрунтують на вічних духовно-моральних, естетичних і людських (родинних, господарсько-побутових) цінностях.

Студіювання джерел фонду 166 (ЦДАВО України), матеріалів, висвітлених у наукових працях дало змогу виокремити тенденцію регіонального характеру вдосконалення етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти. Зазначена вище за текстом тенденція, характеризується створенням і функціонуванням освітніх етнокультурних середовищ. У ці роки учні долучалися до відродження народних ремесел, господарської культури, історико-культурної пошукової роботи, що сприяло відтворенню народної традиційної культури. В освітньому просторі України набуло поширення створення шкільних музеїв, відтворення традиційних господарських локацій і повернення забутих імен історико-культурних діячів. У різних регіонах України проводилися різноманітні фестивалі, конкурси, виставки учнівських робіт етнокультурного спрямування. Вартий уваги досвід шкіл Дніпропетровської області (назва подана згідно з тогочасним адміністративним поділом України). У Положенні про Всеукраїнський дитячо-юнацький фестиваль традиційного народного мистецтва і народних промислів [10, арк. 53–55] мова йде про умови організації та проведення широкого всеукраїнського дійства, а також розкрито форми реалізації цього творчого задуму: аукціон виробів

народних промислів, виставки та інше. В освітньому просторі України ширився рух за відродження національної школи. У документі “Доповідна записка про початок нового 1992–1993 навчального року в загальноосвітніх школах, школах-інтернатах та дошкільних закладах України” йдеться про відродження національної школи. Зокрема, до освітнього процесу запроваджено навчальні предмети: “Мистецтво Полісся” (райони Рівненської, Волинської, Житомирської областей); набули поширення народні промисли в школах і організація музеїв народознавства в Івано-Франківській області (с. Яворів Косівського району), у школах Снятинського району цієї області народні традиції впроваджували у зміст гуманітарних предметів, тут відкривали народні світлиці та музеї народознавства (історії села, краю) (Протоколи засідань Колегії міністерства освіти та документи до них, Ф. 166. Оп. 18. Спр. 9 (на 102 арк)). Педагоги-подвижники тих років упроваджували ідеї етнокультурної освіти в наукових розробках і в практиці. Доречним є приклад розроблення Концепції гуцульської школи [13, арк. 60] та реалізації в школах трьох областей України – Івано-Франківської (Косівський, Верховинський, Надвірнянський райони), Закарпатської (Рахівський район), Чернівецької (Вижницький, Путильський райони).

Продуктивний досвід упровадження етнокультурної компоненти в освітній процес загальноосвітніх шкіл в 90-ті рр XX ст. нагромадили педагоги Херсонської області. В Осокорівському навчальному закладі 1–3 ступенів Новопокровського району в студії декоративно-прикладного мистецтва учні вивчали народознавство, проводили дослідження пісенного фольклору та відтворювали народознавчі знахідки в хореографічних композиціях, живописі та народному прикладному мистецтві (на матеріалах зі шкільного архіву). Дудчанське загальноосвітнє об’єднання “школа-дитячий садок” 1–3 ступенів, що в Нововоронцовському районі Херсонської області у руслі реалізації проєкту “Освіта XXI ст.” в корпорації з Малою академією, Центром дитячої та юнацької творчості, бібліотекою проводили наукові розвідки народної культури, екології довкілля, що сприяло формуванню етнокультурної компетентності учнів (на матеріалах із шкільного архіву).

У руслі відродження етнокультурної освіти учнів загальноосвітніх шкіл українські вчені П. Кононенко, М. Стельмахович, Т. Усатенко та інші розробили Концепцію школи нової генерації – української національної школи-родини, яка ґрунтувалася на традиційних національних та загальнолюдських цінностях [6].

Відродження культуротворчої функції школи в 90-х рр XX ст. сприяло розбудові її різноманітних типів і структур відповідно до тодішніх чинних документів про освіту. Розроблялися нові та оновлювалися навчальні програми з української мови та

літератури, народознавства, етнографії, історичного краєзнавства (для 1–11-х класів); вдосконалено доопрацьовані програми для 1–3-х класів із української літератури, математики. Керівні органи освіти різних рівнів сприяли розробленню варіативних навчальних програм і підручників (зокрема було видано 180 навчальних підручників оновленого змісту) [13, арк. 61].

З метою підвищення методичної компетентності вчителів, забезпечення якості викладання етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти, започатковано нові підходи до організації і вдосконалення форм підвищення кваліфікації вчителів. Уведення до планів підвищення кваліфікації вчителів регіонального компонента мало сприяти надолуженню прогалин щодо раніше закритих сторінок нашої історії та культури. Для розв'язання нагальних проблем щодо формування готовності вчителів до викладання предметів етнокультурного змісту в перше десятиліття незалежної України вчені та педагоги практики консолідували зусилля для розроблення спільних підходів до вирішення актуальних завдань модернізації школи, зокрема й на етнокультурному ґрунті. З цією метою проводились всеукраїнські та міжнародні конференції. Провідні українські вчені та досвідчені педагоги розвивали ідеї модернізації змісту шкільної освіти (історії України, українознавства, української мови та літератури, мов і літератур національних меншин).

Етнокультурна компонента змісту шкільної освіти учнів розвивалась у контексті суспільних пріоритетів: усталення безперервної освіти людини упродовж життя, забезпечення умов для навчання та виховання, розвитку громадянина України, вдосконалення організації і технологій шкільного навчання учнів на засадах гуманітаризації та гуманізації [4, 51–56].

Ідеї варіативності шкільної освіти учнів достатньо продуктивно впроваджувалися у варіативній частині Базового навчального плану. Наприкінці 90-х рр. XX ст. в українському науковому середовищі отримала розвиток ідея щодо інтеграції змісту шкільної освіти та структурування змістових ліній за галузями: знання про природу, суспільство, техніку, людину, способи діяльності, досвід емоційного ставлення до явищ дійсності.

Висновки. Дослідження, проведене на широкій джерельній базі, дало змогу встановити етнокультурні тенденції оновлення змісту шкільної освіти у хронологічних межах 90-х рр. XX – 10-х рр. XXI ст. та охарактеризувати ті, що ґрунтувались на нових парадигмах, а саме: особистісно-орієнтованій та освіті людини впродовж життя. На зламі епох, у умовах розбудови шкільництва в незалежній Україні педагогічна наука та практика розв'язували стратегічне завдання вдосконалення змісту шкільної освіти на нових методологічних основах. Зміст освіти в

окреслених хронологічних межах поступу історії характеризується трансформацією від знаннєвої парадигми до особистісно значущих сенсів. Етнокультурна компонента змісту шкільної освіти в умовах парадигмальних змін розвивалася відповідно до нового контексту освіти незалежної держави. Насамперед етнокультурний компонент змісту шкільної освіти на нормативно-правовому рівні (в державних документах про освіту) розглядали в ціннісному вимірі. Встановлено, що в різні роки окресленого відрізка історії, етнокультурні тенденції вдосконалення змісту шкільної освіти розвивалися на спільній нормативно-правовій та методичній базі, однак для кожної тенденції характерними були окремі особливості, а саме: варіативність базового навчального плану та реалізація регіонального змісту (етнокультурного), тяглість змісту навчальних предметів (етнокультурного спрямування) варіативної складової базового навчального плану, пошук шляхів поєднання етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти з новітніми науковими досягненнями, цифровими інструментами.

Подана в статті характеристика етнокультурних тенденцій удосконалення та розвитку змісту шкільної освіти не вичерпує розкриття всіх проблем. Окремі питання, як от: підготовка і перепідготовка педагогів до реалізації етнокультурної компоненти змісту шкільної освіти можуть бути предметом окремих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар Т. Важливість підготовки майбутніх учителів української мови та літератури в міжкультурному середовищі. *Молодь і ринок*. 2022. № 5 (203). С. 6–10.
2. Ващенко Г. *Виховний ідеал*: підруч. для Виховників, Учителів і українських Родин: друге видання. Брюссель – Торонто – Нью-Йорк – Лондон – Мюнхен: В-во Центральної Управи Спілки Української Молоді, 1976. 208 с.
3. Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Світоглядні функції загальної середньої освіти. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 1. С. 44–56.
4. Гончаренко С.У., Мальований Ю.І. Соціально-педагогічні проблеми розбудови української школи. *Рідна школа*. 1993. № 4. С. 51–56.
5. Закон України “Про освіту”. Освіта України. Нормативно-правові документи. Київ: Міленіум, 2011. 472 с.
6. Концепція школи нової генерації – української національної школи-родини / П.П. Кононенко, М.Г. Стельмахович, Т.П. Усатенко та ін. Київ: Українознавство, 1995. 81 с.
7. Кремень В.Г. Освіта і наука України – шлях модернізації. Київ: Грамота, 2003. 213 с.
8. Молнар Т. Теоретико-методологічні основи концепції підготовки майбутніх педагогів до роботи в міжкультурному просторі Закарпаття. *Молодь і ринок*. 2022. № 6 (204). С. 110–114.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Київ: Відродження,
10. Положення про Всеукраїнський дитячо-юнацький фестиваль традиційного народного мистецтва і народних

промислів. Протоколи, рішення колегії та документи до них. 24 черв. 1992 р. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 18. Спр. 7 (на 66 сторінках). Арк. 53–55.

11. Положення про заклад освіти. Протоколи, рішення колегії та документи до них. 24 черв. 1992 р. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 18. Спр. 7 (на 66 сторінках). Арк. 13–22.

12. Практична педагогіка виховання : посіб. з теорії та методики виховання / упоряд. Іванюк Г.І. ; за ред. проф. Красовицького М.Ю. Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2000. 218 с.

13. Доповідна записка про початок 1992–1993 навчального року в загальноосвітніх школах, школах-інтернатах та дошкільних закладах України. Протоколи засідань колегії та документи до них. ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 18. Спр. 9 (на 102 арк.). Арк. 60, 61.

14. Савченко О.Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть. *Освіта України*. 2000. 12 квітня (№ 15). С. 4.

REFERENCES

1. Bondar, T. (2022). Vazhlyvist pidhotovky maibutnix uchyteliv ukrainskoi movy ta literatury v mizhkulturnomu sere-dovyschi [The importance of training future teachers of the Ukrainian language and literature in an intercultural environment]. *Youth and market*. Vol. 5 (203). pp. 6–10. [in Ukrainian].

2. Vashchenko, H. (1976). Vykhovnyi ideal [Educational ideal]. Handyman for Educators, Teachers and Ukrainian Families: second edition. Brussels – Toronto – New York – London – Munich: Head of the Central Board of the Union of Ukrainian Youth. 208 p. [in Ukrainian].

3. Honcharenko, S.U. & Malovanyi, Yu.I. (1994). Svitolhliadni funktsii zahalnoi serednoi osvity [Worldview functions of general secondary education]. *Pedagogy and psychology*. No. 1. pp. 44–56. [in Ukrainian].

4. Honcharenko, S.U. & Malovanyi, Yu.I. (1993). Sotsialno-pedahohichni problemy rozbudovy ukrainskoi shkoly [Sociopedagogical problems of building the Ukrainian school]. *Native school*. No. 4. pp. 51–56. [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy "Pro osvitu" [Law of Ukraine "On Education"]. Education of Ukraine. Legal documents. Kyiv, 2011. 472 p. [in Ukrainian].

6. Kononenko, P.P., Stelmakhovych, M.H. & Usatenko, T.P. et al. (1995). Kontsepsiia shkoly novoi heneratsii – ukrainskoi natsionalnoi shkoly-rodyny [The concept of a new generation school is a Ukrainian national family school]. *Ukrainian studies*, 81 p. [in Ukrainian].

7. Kremen, V. (2003). Osvita i nauka Ukrainy – shliakh modernizatsii [Education and science of Ukraine – the path of modernization]. Kyiv, 213 p. [in Ukrainian].

8. Molnar, T. (2022). Teoretyko-metodolohichni osnovy kontseptsii pidhotovky maibutnix pedahohiv do roboty v mizhkulturnomu prostori Zakarpattia [Theoretical and methodological foundations of the concept of training future teachers to work in the intercultural space of Transcarpathia]. *Youth and market*. Vol. 6 (204). pp. 110–114. [in Ukrainian].

9. Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National doctrine of the development of education of Ukraine in the 21st century]. Kyiv, 2001. 16 p. [in Ukrainian].

10. Polozhennia pro Vseukrainskyi dytiacho-yunatskyi festyval tradytsiinoho narodnoho mystetstva i narodnykh promysliv. Protokoly, rishennia kolehii ta dokumenty do nykh. (1992, 24 chervnia) [Regulations on the All-Ukrainian Children's and Youth Festival of Traditional Folk Art and Folk Crafts. Minutes, decisions of the board and related documents. (1992, June 24)]. F. 166. Op. 18. Case 7 (on 66 pages). Ark. 53–55, *TsDAVO of Ukraine* (Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine), Kyiv. [in Ukrainian].

11. Polozhennia pro zaklad osvity. Protokoly, rishennia kolehii ta dokumenty do nykh. (1992, 24 chervnia) [Regulations on the educational institution. Minutes, decisions of the board and related documents. (1992, June 24)]. F. 166. Op. 18. Case 7 (on 66 pages). Ark. 13–22, *TsDAVO of Ukraine* (Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine), Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

12. Krasovytskyi, M.Yu. (2000). Praktychna pedahohika vykhovannia: posib. z teorii ta metodyky vykhovannia [Practical pedagogy of education: manual. on the theory and methodology of education]. (Ed.). H. Ivaniuk. Kyiv; Ivano-Frankivsk. 218 p. [in Ukrainian].

13. Dopovidna zapyska pro pochatok 1992–1993 navchalnoho roku v zahalnoosvitnikh shkolakh, shkolakh-internatakh ta doshkilnykh zakladakh Ukrainy. Protokoly zasidan kolehii ta dokumenty do nykh. (b. d.) [Report note on the beginning of the 1992–1993 school year in secondary schools, boarding schools and preschools in Ukraine. Minutes of board meetings and related documents. (b. d.)]. F. 166. Op. 18. Spr. 9 (on 102 sheets). Ark. 60, 61, *TsDAVO of Ukraine* (Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine), Kyiv. [in Ukrainian].

14. Savchenko, O. (2000). Zmist shkilnoi osvity na rubezhi stolit [The content of school education at the turn of the century]. *Education of Ukraine*. No. 15. 4 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.07.2023

"Не високо мудруй, але твердо держись, а хто правду лама, з тим ти сміло борись!"

Іван Франко
український поет, прозаїк

"Без прикладів неможливо ні правильно вчити, ні успішно вчитися".

Луцій Юній Модерат Колумелла
давньоримський письменник

